

Η αξιολόγηση της κατάστασης στην Ελλάδα σε σχέση με τους ψηφιακούς νομάδες

Αναφορά του Think Tank του Παρατηρητηρίου Ψηφιακών Νομάδων

Η αξιολόγηση της κατάστασης στην Ελλάδα σε σχέση με τους ψηφιακούς νομάδες: Αναφορά του Think Tank του Παρατηρητηρίου Ψηφιακών Νομάδων. – Μάρτιος 2022.

Εισαγωγή - Πεπραγμένα

Το θέμα των ψηφιακών νομάδων άρχισε να παίρνει δημοσιότητα στην Ελλάδα, όταν η Ρόδος ανακοίνωσε ότι στοχεύει στην προσέλκυση τους στοχοθετώντας μια σειρά από ενέργειες. Στη συνέχεια, και μετά από συναντήσεις του Παρατηρητηρίου Ψηφιακών Νομάδων με τόσο με τον Υπουργό Τουρισμού κ. Χάρη Θεοχάρη όσο και με τον Υφυπουργό Εξωτερικών κ. Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη (Φεβρουάριος – Μάρτιος 2021), αλλά και το βουλευτή Δωδ/σου κ. Βασίλη Υψηλάντη, το ζήτημα προωθήθηκε θεσμικά, ώστε η Ελληνική Κυβέρνηση να λάβει μια σειρά από δράσεις που στρέφονται προς την προσέλκυση ψηφιακών νομάδων αλλά και των remote workers ευρύτερα. Μεταξύ των δράσεων αυτών ήταν η ψήφιση του νόμου 4825/2021, με τον οποίο θεσμοθετήθηκε και η λεγόμενη «Digital Nomad Visa». Επί του σχετικού νομοσχεδίου, το Παρατηρητήριο είχε αποστείλει σχετική επιστολή στην οποία κατέθεσε την άποψή του (Αύγουστος 2021). Λίγο αργότερα, συστήθηκε υπό το Υπουργείο Τουρισμού διαδικασία διαβούλευσης μεταξύ των αρμοδίων φορέων και υπουργείων προκειμένου να καταρτιστεί ένα ολοκληρωμένο σχέδιο πλέον σχετικά με τις δράσεις προσέλκυσης ψηφιακών νομάδων. Στη διαβούλευση του Υπουργείου παρέστη και το Παρατηρητήριο Ψηφιακών Νομάδων (Νοέμβριος 2021).

Σημειώνεται, ακόμα, ότι το Νοέμβριο του 2021 διοργανώθηκε από το Παρατηρητήριο Ψηφιακών Νομάδων σε συνεργασία με τη The Savvy Reps το 1^ο Digital Mobilities Conference. Στο συνέδριο εκπροσωπήθηκαν αρκετοί εμπλεκόμενοι φορείς, όπως Δήμοι, Περιφέρειες, Υπουργεία, επαγγελματίες και φυσικά ψηφιακοί νομάδες, και στο οποίο, για πρώτη φορά, έγινε μια ανταλλαγή απόψεων σχετικά με τις προκλήσεις και τις προοπτικές του φαινομένου των ψηφιακών νομάδων για την Ελλάδα.

Επίσης, σημαντική ήταν και η συμμετοχή του Παρατηρητηρίου στο Digital Nomads Summit, όπου σε σχετικό Panel ο κ. Ραφαήλ Κουδούνης μαζί με υπουργούς και υπεύθυνους project διαφόρων χωρών, αναφέρθηκαν ο καθένας στα πλεονεκτήματα της χώρας του

στην προσέλευση ψηφιακών νομάδων, με την Ελλάδα να ξεχωρίζει. Τέλος, ο κ. Κουδούνης βρέθηκε καλεσμένος σε podcast διεθνούς εμβέλειας (OnTop, DistantJob), μικρότερα συνέδρια και τηλεοπτικές εκπομπές όπου ως εκπρόσωπος του Παρατηρητηρίου ενημέρωσε για το κίνημα του ψηφιακού νομαδισμού και τις προοπτικές του.

Στο ερευνητικό επίπεδο, το Παρατηρητήριο Ψηφιακών Νομάδων αποδελτιώνει ερευνητικά πορίσματα και μελέτες σχετικά με τη συμπεριφορά των ψηφιακών νομάδων, παρέχει υποστήριξη και κατευθύνσεις σε μεταπτυχιακούς φοιτητές και υποψήφιους διδάκτορες από την Ελλάδα και το εξωτερικό που ασχολούνται με το συγκεκριμένο θέμα, ενώ υπό επεξεργασία είναι η έρευνα του Παρατηρητηρίου για τη σχέση των ψηφιακών νομάδων με τα coworking spaces στην Ελλάδα.

Τέλος, από την αρχή της λειτουργίας του μέχρι σήμερα το Παρατηρητήριο Ψηφιακών Νομάδων έχει τύχει πολλών αναφορών σε αρθρογραφία και ρεπορτάζ σχετικά με τους ψηφιακούς νομάδες.

Αναφορά Παρατηρητηρίου Ψηφιακών Νομάδων

Κατόπιν όλων των παραπάνω εξελίξεων, στο πλαίσιο της θεσμικής λειτουργίας του Think Tank του Παρατηρητηρίου Ψηφιακών Νομάδων ζητήθηκε από τα μέλη να καταθέσουν τις απόψεις τους σχετικά με μία σειρά ερωτήσεων που αφορούν το φαινόμενο των ψηφιακών νομάδων στην Ελλάδα και την εξέλιξη που αυτό είχε κατά το έτος 2021.

Το ερωτηματολόγιο του Παρατηρητηρίου Ψηφιακών Νομάδων συμπλήρωσαν συνολικά δεκαπέντε (15) μέλη του Think Tank. Από τη συγκέντρωση των απαντήσεων μπορούν να εξαχθούν ορισμένα πολύ χρήσιμα συμπεράσματα, τόσο για κάθε ερώτηση ξεχωριστά, όσο και συνολικά. Τα συμπεράσματα της «ασύγχρονης» αυτής διαβούλευσης του Think

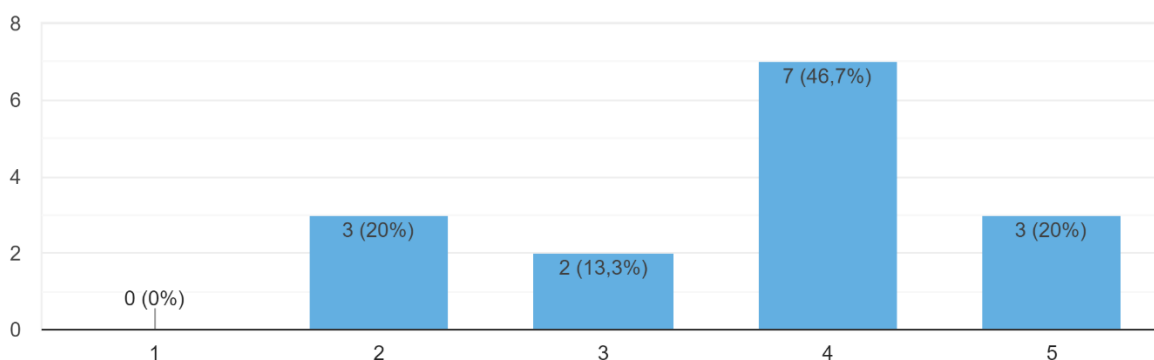
Tank θα χρησιμοποιηθούν προκειμένου να αναδειχθούν νέες και υφιστάμενες προβληματικές, τις οποίες, κατόπιν μελέτης, το Παρατηρητήριο θα εκθέσει στα εμπλεκόμενα μέρη.

Παρακάτω ακολουθεί μια τμηματική ανάλυση όλων των ερωτήσεων, πρώτα του κλειστού τύπου και στη συνέχεια του ανοιχτού τύπου, προσπαθώντας να καταγραφούν τα μοτίβα που προκύπτουν από τις απαντήσεις. Τέλος, ακολουθούν τα συμπεράσματα, όπως προέκυψαν απ' όλο το ερωτηματολόγιο μαζί με ορισμένα action points.

Ερωτήσεις κλειστού τύπου

Από τον Ιανουάριο του 2021 έως και σήμερα πόσο πιστεύετε ότι έχει γίνει γνωστή στην Ελλάδα η έννοια/το φαινόμενο των ψηφιακών νομάδων;

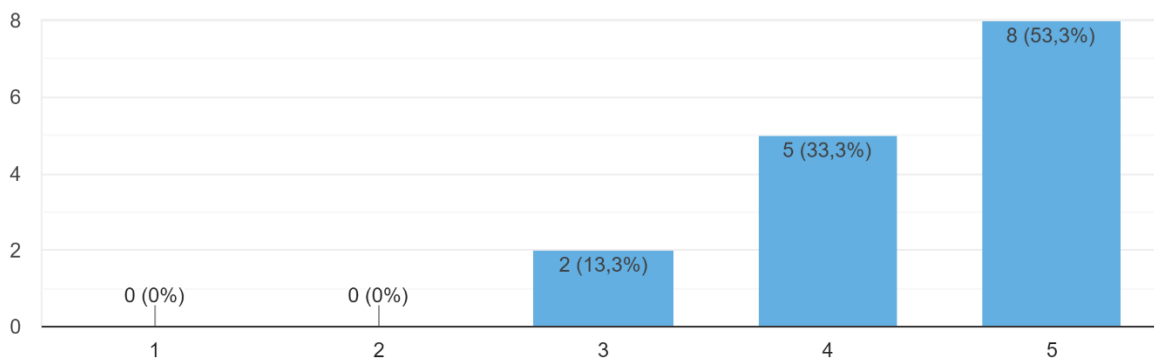
15 απαντήσεις

Όσον αφορά στην πρώτη ερώτηση **“Από τον Ιανουάριο του 2021 έως και σήμερα πόσο πιστεύετε ότι έχει γίνει γνωστή στην Ελλάδα η έννοια/το φαινόμενο των ψηφιακών νομάδων;”**: Σύμφωνα με τη δομή του ερωτηματολογίου, στον αριθμό 1 αντιστοι-

χεί η απάντηση «καθόλου» ενώ στον αριθμό 5, που είναι το μέγιστο, αντιστοιχεί η απάντηση «πάρα πολύ». Η πλειονότητα των συμμετεχόντων, δηλαδή επτά από τους δεκαπέντε (ποσοστό 46,7%), θεωρούν πως τον τελευταίο χρόνο το φαινόμενο των ψηφιακών νομάδων έχει γίνει πολύ γνωστό στη χώρα μας. Ακολουθεί το 20%, ποσοστό που εμφανίζεται σε δύο απαντήσεις: σε αυτούς που θεωρούν πως οι ψηφιακοί νομάδες είναι πάρα πολύ γνωστοί πλέον ως έννοια και σε αυτούς που θεωρούν πως είναι λίγο γνωστοί. Τέλος, δύο από τους δεκαπέντε (ποσοστό 13,3%) θεωρούν πως από τον περσινό Ιανουάριο οι ψηφιακοί νομάδες έχουν γίνει αρκετά γνωστοί. Σ

Πόσο σημαντική θεωρείτε τη συμβολή της δράσης του Παρατηρητηρίου Ψηφιακού Νομάδων ώστε να γίνει γνωστό το φαινόμενο των ψηφιακών νομάδων
15 απαντήσεις

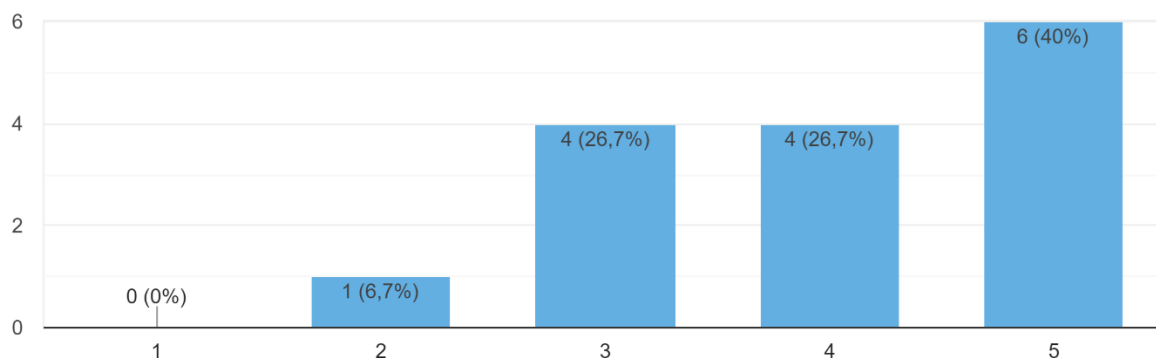

Στην ερώτηση “Πόσο σημαντική θεωρείτε τη συμβολή της δράσης του Παρατηρητηρίου Ψηφιακού Νομάδων ώστε να γίνει γνωστό το φαινόμενο των ψηφιακών νομάδων”, οι πιθανές απαντήσεις κυμαίνονται από το 1 («καθόλου») έως το 5 («πάρα πολύ»). Πάνω από τους μισούς (ποσοστό 53.3%) απάντησαν πως τη θεωρούν πάρα πολύ σημαντική. Ακολουθεί ένα επίσης σημαντικό ποσοστό, 33,3%, που θεωρούν το ρόλο του Παρατηρητηρίου πολύ σημαντικό για την ανάδειξη των ψηφιακών νομάδων. Δύο από τους δεκαπέντε συμμετέχοντες (13,3%) θεωρούν τη συμβολή αρκετά σημαντική.

Η αξιολόγηση της κατάστασης στην Ελλάδα σε σχέση με τους ψηφιακούς νομάδες: Αναφορά του Think Tank του Παρατηρητηρίου Ψηφιακών Νομάδων. – Μάρτιος 2022.

Κατά πόσο σημαντική θεωρείτε τη συμβολή του παρατηρητηρίου ώστε να μπει το θέμα των ψηφιακών νομάδων στην κυβερνητική ατζέντα;

15 απαντήσεις

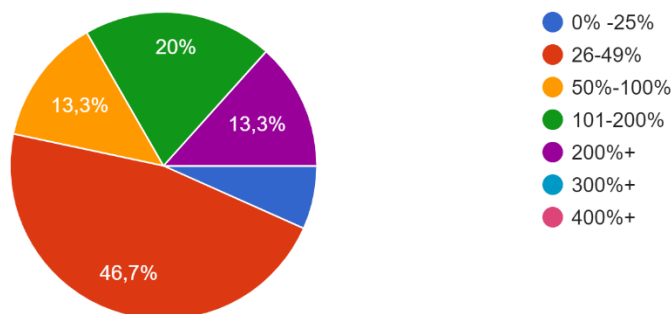

Σχετικά με το “**Κατά πόσο σημαντική θεωρείτε τη συμβολή του παρατηρητηρίου ώστε να μπει το θέμα των ψηφιακών νομάδων στην κυβερνητική ατζέντα;**” και πάλι οι πιθανές απαντήσεις κυμαίνονταν από το 1 («καθόλου») έως το 5 («πάρα πολύ»). Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (ποσοστό 40%) ανέφεραν πως είναι πάρα πολύ σημαντική. Ακολουθεί το 26.7% των συμμετεχόντων, που συγκεντρώθηκε σε δύο απαντήσεις: σε όσους θεωρούν πολύ σημαντική τη συνεισφορά του Παρατηρητηρίου για την ένταξη των ψηφιακών νομάδων στην κυβερνητική ατζέντα και σε όσους τη θεωρούν αρκετά σημαντική. Ένα μικρό ποσοστό των συμμετεχόντων, δηλαδή το 6,7%, δήλωσε πως θεωρεί τη συμβολή του Παρατηρητηρίου στο συγκεκριμένο ζήτημα λίγο σημαντική.

Η αξιολόγηση της κατάστασης στην Ελλάδα σε σχέση με τους ψηφιακούς νομάδες: Αναφορά του Think Tank του Παρατηρητηρίου Ψηφιακών Νομάδων. – Μάρτιος 2022.

Πόσο πιστεύετε ότι θα αυξηθεί η τηλεργασία στην επόμενη 3ετία σε σχέση με το 2021;

15 απαντήσεις

Η επόμενη ερώτηση αφορούσε **την εκτίμηση των συμμετεχόντων σχετικά με την αύξηση της τηλεργασίας μέσα στα επόμενα τρία χρόνια σε σχέση με το 2021**. Σχεδόν οι μισοί από τους συμμετέχοντες, δηλαδή επτά από τους δεκαπέντε (το 46,7%), εκτιμούν πως η τηλεργασία μέχρι το 2024 θα αυξηθεί από 26-49%. Ακολουθούν όσοι θεωρούν πως θα αυξηθεί σε ποσοστό 101-200%, οι οποίοι αποτελούν το 20% των συμμετεχόντων. Το τελευταίο και χαμηλότερο ποσοστό σε αυτή την ερώτηση ήταν το 13,3%, το οποίο καταγράφηκε σε δύο απαντήσεις: στην εκτίμηση πως το ποσοστό της τηλεργασίας τα επόμενα τρία χρόνια θα αυξηθεί 50-100% και πως θα ξεπεράσει το 200%.

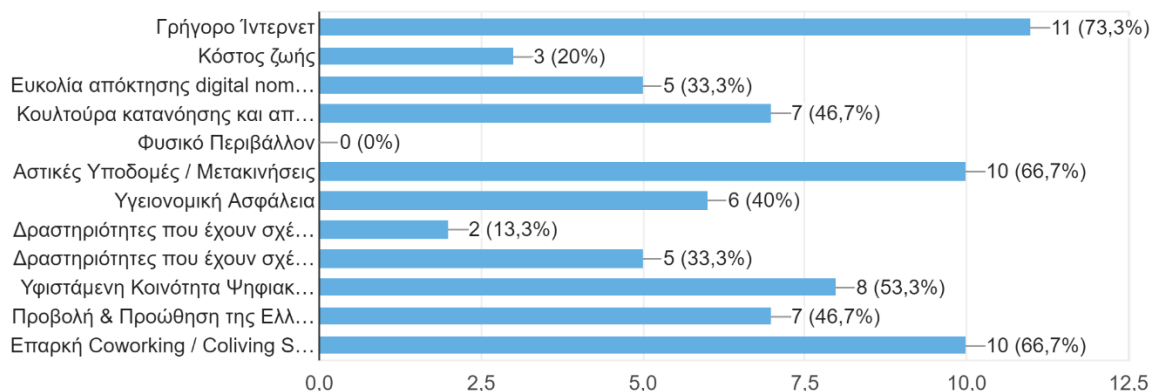
Ακόμα και μία αύξηση της τάξης του 26-49%, που είναι και η εκτίμηση της πλειονότητας, αποτελεί ένα υψηλό ποσοστό, που, αν επαληθευτεί, υποδηλώνει ότι τα επόμενα τρία χρόνια θα υπάρξει μεγάλη μεταβολή στις κινητικότητες των ανθρώπων από περιοχή σε περιοχή όσο και στις συνθήκες αλλά και στον τρόπο εργασίας. Από μια σειρά ερευνών, έχει γίνει φανερό, ότι για τις νεότερες γενιές ο κύριος παράγοντας που δεσμεύει την παραμονή τους σε μία περιοχή είναι η εργασία. Συνεπώς, η μεταβολή αυτού του παράγοντα, θα απελευθερώσει μια μερίδα ανθρώπων από τις χωρικές δεσμεύσεις, διευκολύνοντας τους να μετακινηθούν σε άλλες περιοχές προκειμένου να ικανοποιήσουν παράλληλα άλλου είδους ανάγκες (ποιότητα ζωής, νέες εμπειρίες, δικτύωση κ.λπ).

Η αξιολόγηση της κατάστασης στην Ελλάδα σε σχέση με τους ψηφιακούς νομάδες: Αναφορά του Think Tank του Παρατηρητηρίου Ψηφιακών Νομάδων. – Μάρτιος 2022.

Σε ποιους τομείς πιστεύετε ότι μπορεί να υστερεί περισσότερο η Ελλάδα προκειμένου να προσελκύσει ψηφιακούς νομάδες;

15 απαντήσεις

Στην ερώτηση: **“Σε ποιους τομείς πιστεύετε ότι μπορεί να υστερεί περισσότερο η Ελλάδα προκειμένου να προσελκύσει ψηφιακούς νομάδες;”**, δόθηκαν διάφορες απαντήσεις (ο συμμετέχων μπορούσε να συμπληρώσει περισσότερες από μία), οι οποίες παρουσιάζουν πολύ εύστοχα στοιχεία για τους τομείς στους οποίους μπορεί να βελτιωθεί η χώρα μας, ώστε να γίνει περισσότερο digital nomad-friendly. Αρχικά, ως πρώτη προτεραιότητα αναδείχθηκε το “γρήγορο ίντερνετ”, καθώς το ανέφερε το 73,3% των συμμετεχόντων, επομένως οι έντεκα από τους δεκαπέντε. Ακολουθεί η δημιουργία επαρκών Coworking και Coliving χώρων, που υποστηρίχθηκε από το 66,7% του πληθυσμού. Στο ίδιο ποσοστό (66,7%) βρίσκεται και η παροχή ικανοποιητικών αστικών υποδομών και υπηρεσιών μεταφοράς. Επομένως, οι πρώτοι τρεις βασικοί τομείς που, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες της έρευνας, χρήζουν προσοχής και βελτίωσης αφορούν το τρίπτυχο εργασία-διαμονή-μετακίνηση. Ουσιαστικά, πρόκειται για θεμελιώδη και πρακτικά ζητήματα, που καθορίζουν το επίπεδο διαβίωσης των ψηφιακών νομάδων στην Ελλάδα. Έπεται το 53,3% των συμμετεχόντων, που θεωρεί πως η υφιστάμενη κοινότητα των ψηφιακών νομάδων στη χώρα μας είναι μικρή.

Στη συνέχεια, σύμφωνα με το 46,7% του πληθυσμού, η χώρα μας υστερεί στην κουλτούρα κατανόησης και αποδοχής αυτού του νέου τρόπου ζωής και εργασίας, ενώ αντίστοιχο ποσοστό θεωρεί πως η Ελλάδα μειονεκτεί στην προβολή και προώθηση της στους ψηφιακούς νομάδες. Έξι από τους δεκαπέντε (ποσοστό 40%) ανέφερε και την Υγειονομική Ασφάλεια ως ανεπαρκή.

Αμέσως μετά, ακολουθεί το 33,3% των συμμετεχόντων, που καταγράφεται σε δύο κατηγορίες και αναφέρουν πως η χώρα μας έχει μειονέκτημα αφενός ως προς την ευκολία που μπορεί κανείς να αποκτήσει την digital nomad visa και αφετέρου ως προς τις δραστηριότητες που σχετίζονται με τους ψηφιακούς νομάδες. Τέλος, ένα μικρό ποσοστό, το 13,3%, υποστήριξε πως η Ελλάδα υστερεί και σε σχέση με τις γενικότερες δραστηριότητες που διαθέτει ο κάθε προορισμός.

Στη συγκεκριμένη ερώτηση, δόθηκε η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να προσθέσουν επιπλέον απαντήσεις. Έτσι, προέκυψαν τρεις ακόμη προτάσεις για τη βελτίωση της Ελλάδας σε σχέση με τους ψηφιακούς νομάδες: η δυνατότητα να βρίσκει κανείς καταλύματα που λειτουργούν όλο το χρόνο, η θέσπιση καινούργιας νομοθεσίας που να αφορά του ψηφιακούς νομάδες και όσους εργάζονται εξ αποστάσεως, καθώς και η συνεργασία των οργανισμών τοπική αυτοδιοίκησης των δύο βαθμών (Α' και Β'), δηλαδή των δήμων και των περιφερειών.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθεί ότι οι ψηφιακοί νομάδες πράγματι, αυτό που χρειάζονται εξ ορισμού για να εργαστούν, είναι έναν υπολογιστή και μία γρήγορη σύνδεση στο διαδίκτυο. Η ταχύτητα της σύνδεσης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις ανάγκες και το είδος εργασίας του ψηφιακού νομά. Έτσι, ένας ψηφιακός νομάς που εργάζεται ως κειμενογράφος – αρθρογράφος, δεν έχει τις ίδιες ανάγκες σε ταχύτητα με αυτές που έχει ένας που επεξεργάζεται εικόνα ή ήχο και άρα αναγκαστικά διακινεί μεγάλο όγκο δεδομένων.

Σε ότι αφορά τα coworking και τα coliving spaces έχει ήδη εντοπιστεί και από το τμήμα Έρευνας του Παρατηρητηρίου ότι εκτός από κάποιες εξαιρέσεις, οι περισσότεροι προορισμοί της περιφέρειας δεν έχουν τέτοιους χώρους. Η παρουσία τους όμως σε ένα προορισμό είναι απαραίτητη διότι λειτουργούν ως χώρος υποδοχής και γνωριμίας αλλά και ως άτυπη «βάση» των ψηφιακών νομάδων σε έναν προορισμό. Με σκοπό τη διερεύνηση της σχέσης των ψηφιακών νομάδων με τα coworking spaces για την Ελλάδα, το Παρατηρητήριο ήδη έχει δρομολογήσει και εκπονεί ξεχωριστή έρευνα η οποία θα είναι σύντομα διαθέσιμη.

Τέλος, σε ότι αφορά τις αστικές μετακινήσεις, είναι εμφανές σε όλα τα μέχρι τώρα στοιχεία και έρευνες, ότι παίζουν καταλυτικό ρόλο για την εμπειρία που θα έχει ο ψηφιακός νομάς στον προορισμό. Η κουλτούρα της κατά παραγγελία οικονομίας ευνοεί πρακτικές βραχυχρόνιας μίσθωσης μέσω μετακίνησης καθώς και τη χρήση μέσω μαζικής μεταφοράς σε προορισμούς, ιδίως όταν το κοινό χαρακτηρίζεται από ευαίσθητες σχετικά με το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Και αυτό είναι ένας τομέας στον οποίο η χώρα μας μόλις πρόσφατα ξεκίνησε να κάνει τα ανάλογα βήματα.

Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου

Όσον αφορά τις δύο ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, όπως προαναφέρθηκε, θα εξαχθούν συμπεράσματα με βάση ορισμένα κοινά μοτίβα που υπάρχουν στις απαντήσεις των συμμετεχόντων, ενώ παράλληλα θα καταγραφούν και οι διαφορετικές απαντήσεις μεμονωμένα.

Η πρώτη ερώτηση ανοιχτού τύπου, ήταν **σχετικά με την άποψη των ερωτηθέντων για την ψήφιση του νόμου σχετικά με την digital nomad visa**. Σχεδόν όλοι χαρακτήρισαν την εξέλιξη θετική έως πολύ θετική. Εξαίρεση αποτελεί ένας συμμετέχων που θεωρεί τη ρύθμιση πρόχειρη, ενώ έξι άτομα εξέφρασαν διάφορους προβληματισμούς σχετικά με

την εφαρμογή και τις προϋποθέσεις απόκτησης της. Συγκεκριμένα, δύο συμμετέχοντες είναι διστακτικοί όσον αφορά την πρακτική εφαρμογή της ρύθμισης για την ψηφιακή visa, καθώς φοβούνται πως ενδέχεται να μείνει μόνο “στα χαρτιά” και να μην υπάρξει ανταπόκριση από τους ενδιαφερόμενους. Δύο συμμετέχοντες θεωρούν πως υπάρχουν και άλλοι τομείς για περαιτέρω βελτίωση με σκοπό την γενικότερη προσέλκυση ψηφιακών νομάδων. Αυτοί αφορούν τη συνεργασία δημόσιων και ιδιωτικών φορέων για τη δημιουργία μιας κοινότητας ψηφιακών νομάδων, καθώς και τις διευκολύνσεις ως προς την εργασία τους (φορολογικά κίνητρα, εγγραφή επιχειρήσεων). Ένας από τους ερωτηθέντες εξέθεσε ενστάσεις που αφορούν επιμέρους προϋποθέσεις για την απόκτηση της digital nomad visa. Ειδικότερα, οι προβληματισμοί αφορούν την αδυναμία του ψηφιακού νομά να εργάζεται ή να συνεργάζεται με ελληνικές επιχειρήσεις, το πολύ υψηλό το κατώτατο όριο του μισθού (3.500 ευρώ) με βάση τα δεδομένα της Ελλάδας, αλλά και τον αποκλεισμό της οικογένειας του ψηφιακού νομά από το να εργάζεται στη χώρα. Τέλος, ένας από τους συμμετέχοντες, ενώ έκρινε θετική τη ρύθμιση, έκρινε αρνητικά το επικοινωνιακό κομμάτι από τη μεριά της κυβέρνησης. Έτσι, ένα γενικό συμπέρασμα είναι πως αφενός, οι νομοθετικές ρυθμίσεις που στοχεύουν στην απρόσκοπτη εγκατάσταση των ψηφιακών νομάδων στην Ελλάδα είναι θετικές σε επίπεδο ιδέας, αφετέρου χρειάζεται να έχουν πρακτικό αντίκρισμα, αλλά και να επεκτείνονται.

Η άποψη που είχε το Παρατηρητήριο σχετικά με τη συγκεκριμένη ρύθμιση κατατέθηκε ήδη από το στάδιο της συζήτησης του νομοσχεδίου και προωθήθηκε και σε αρμόδιους βουλευτές. Γνωρίζουμε ήδη ότι από τη θέση σε ισχύ της visa για τους ψηφιακούς νομάδες υπήρξαν κάποια προβλήματα σχετικά με την εξυπηρέτηση των ψηφιακών νομάδων. Υπήρξαν περιπτώσεις που η αρμόδια πρεσβεία δεν είχε λάβει ακόμα οδηγίες σχετικά με το πώς έπρεπε να χειριστούν τις αιτήσεις και το τί οδηγίες έπρεπε να δώσουν, ενώ έχει καταγραφεί και η δυσκολία συγκέντρωσης πληροφοριών από τους εργαζόμενους. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα οι ενδιαφερόμενοι δεν μπορούσαν εύκολα σε επαφή με πρεσβείες ή με το υπουργείο προκειμένου να λάβουν τις αναγκαίες διευκρινήσεις.

Η δεύτερη ερώτηση ανοιχτού τύπου αφορούσε **την εκτίμηση των συμμετεχόντων σε σχέση με το μέλλον του ψηφιακού νομαδισμού και μετά το πέρας της πανδημίας**. Το βασικότερο κοινό μοτίβο που εξήχθη από τις απαντήσεις είναι πως αυτός ο νέος τρόπος ζωής ήρθε για να μείνει, ενώ θα έχει ολοένα πιο ανοδική τάση. Δύο από τους συμμετέχοντες θεωρούν πως ο ψηφιακός νομαδισμός προϋπήρχε, ενώ η πανδημία δημιούργησε τις συνθήκες για περαιτέρω ψηφιοποίηση. Επιπλέον, τέσσερα άτομα δήλωσαν πως αυτός ο νέος τρόπος δουλειάς από απόσταση θα παραμείνει ως μοτίβο. Ένας συμμετέχων αναφέρει πως θα παρουσιάσει μια αρχική μείωση αλλά στη συνέχεια θα έχει σταθερά αυξητική τάση, οπότε θα εξισορροπηθεί. Τέλος, επτά άτομα δήλωσαν πως θα έχει ανοδική τάση, το ενδιαφέρον για τον ψηφιακό νομαδισμό θα διευρύνεται κι έτσι θα προτιμάται από τους εργαζομένους, ενώ θα προωθείται κι από τις επιχειρήσεις ως τρόπος εργασίας.

Γενικά συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη συγκεκριμένη έρευνα προσφέρουν μια ενδεικτική εικόνα για τη θέση των ψηφιακών νομάδων στην Ελλάδα, το μέλλον τους (εδώ αλλά και διεθνώς), καθώς και το ρόλο του Παρατηρητηρίου Ψηφιακών Νομάδων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, μπορούμε να πούμε πως ο κόσμος έχει αρχίσει να εξοικειώνεται όλο και περισσότερο με την έννοια των ψηφιακών νομάδων τον τελευταίο χρόνο. Επίσης, το Παρατηρητήριο φαίνεται πως επιτελεί σημαντικό έργο όσον αφορά τη δημοσιοποίηση και εξωτερίκευση του φαινομένου των ψηφιακών νομάδων, προκειμένου να τους γνωρίσει καλύτερα η υπόλοιπη κοινότητα. Παράλληλα, συμβάλλει στην αφύπνιση της ελληνικής κυβέρνησης σε σχέση με αυτό το νέο τρόπο ζωής και εργασίας, ώστε να αναλάβει αντίστοιχες πρωτοβουλίες για την προσέλκυσή τους.

Η τηλεργασία έχει αναδειχθεί σε πολύ ισχυρή πρακτική τα τελευταία χρόνια, ιδίως μέσα στην πανδημία. Με βάση τις απαντήσεις του ερωτηματολογίου, παρόλο που οι εκτιμήσεις

για συγκεκριμένα ποσοστά είναι διαφορετικές, το κοινό στοιχείο είναι πως η εξ αποστάσεως εργασία θα έχει μόνο αυξητική τάση την επόμενη τριετία.

Η Ελλάδα, αν και κάνει βήματα για να συμβαδίσει με τις αλλαγές αυτές, έχει αρκετούς τομείς στους οποίους χρειάζεται βελτίωση. Προκειμένου η ζωή των ψηφιακών νομάδων να βρίσκεται σ' ένα ικανοποιητικό επίπεδο, θα πρέπει πρώτα και κύρια να καλύπτονται οι ανάγκες τους ως προς την εργασία, τη διαμονή και τις μετακινήσεις. Γι' αυτό, η χώρα μας πρέπει να προβλέψει για την ταχύτητα του διαδικτύου, απαραίτητο εργαλείο για την απρόσκοπτη δουλειά των ψηφιακών νομάδων, καθώς και για τη δημιουργία coliving χώρων και εύκολων μετακινήσεων. Πέρα από αυτά, η κοινότητα των ψηφιακών νομάδων φαίνεται πως δεν είναι ούτε μεγάλη, ούτε ιδιαίτερα ενεργή, ενώ η ελληνική κοινωνία δυσκολεύεται να κατανοήσει και να αποδεχτεί τον τρόπο ζωής τους.

Η πρόσφατη νομοθετική ρύθμιση για την απόκτηση digital nomad visa βρίσκεται στη σωστή κατεύθυνση, αν και εγείρονται προβληματισμοί ως προς την εφαρμογή της, ενώ σίγουρα δεν αρκεί για την προσέλκυση ψηφιακών νομάδων. Η τηλεργασία γενικότερα, δεν αποτελεί παρένθεση στη συμβατική εργασία, αλλά το μέλλον της.

Το γεγονός πως η συζήτηση γύρω από τους ψηφιακούς νομάδες δεν θα έπρεπε να είναι αποσπασματική ή παροδική, έχει αναδειχθεί και από την εκτενή μελέτη του Παρατηρητηρίου. Ο ψηφιακός νομαδισμός είναι η νέα πραγματικότητα στον τομέα της εργασίας και γι' αυτό η χώρα μας θα πρέπει να συμβαδίσει με τις εξελίξεις. Η διαμόρφωση της Ελλάδας ως ιδανικού προορισμού για την εγκατάσταση ατόμων που εργάζονται από απόσταση, θα ωφελήσει και την ίδια αλλά τους ψηφιακούς νομάδες που αναζητούν καλές συνθήκες διαβίωσης.

Με βάση τα προαναφερθέντα στοιχεία, αλλά και τη μελέτη του Παρατηρητηρίου υπάρχουν αρκετοί παράγοντες που ιεραρχούν ψηλά οι ψηφιακοί νομάδες κατά την επιλογή ενός προορισμού, που σχετίζονται κατά βάση με την ποιότητα, το τρόπο ζωής, αλλά και

με την κοινότητα τους. Ειδικότερα, η ταχύτητα και η κάλυψη σύνδεσης, οι χώροι εργασίας και διαμονής (coworking και coliving χώροι), η ύπαρξη μιας κοινότητας ψηφιακών νομάδων και η ενσωμάτωση στην κοινότητα του προορισμού είναι μερικά από τα πολύ σημαντικά κριτήρια για την επιλογή μιας περιοχής από έναν ψηφιακό νομά. Επίσης σημαντική είναι και η υγειονομική περίθαλψη, ενώ η έκδοση κάρτας visa θα τους επιτρέψει να απολαμβάνουν ευκολότερα κρατικών παροχών.

Action points

Ως προς τις δράσεις που μπορεί να αναλάβει η Ελλάδα, τόσο σε κυβερνητικό επίπεδο, όσο και μεμονωμένα από κάθε προορισμό, προτείνονται τα εξής:

Action points σε τοπικό επίπεδο:

- Δημιουργία coworking χώρων με γρήγορη και καλή σύνδεση στο διαδίκτυο.
- Δημιουργία coliving χώρων με δυνατότητα διαμονής όλο το χρόνο. Οι χώροι αυτοί, εκτός από ψηφιακούς νομάδες μπορούν να εξυπηρετούν και άλλα κοινά όπως φοιτητές και remote workers που θέλουν να κάνουν «workations» (διακοπές συνδυασμένες με εξ αποστάσεως εργασία).
- Διοργάνωση εκδηλώσεων/ημερίδων ενημέρωσης των κατοίκων και των επιχειρήσεων του προορισμού σχετικά με τους ψηφιακούς νομάδες και αλληλεπίδραση με τους stakeholders.
- Δημιουργία info points για τους ψηφιακούς νομάδες που καταφθάνουν στον προορισμό, ώστε να τους παρέχονται πληροφορίες σχετικά με την περιοχή, τις μετακινήσεις κ.α.

Action points σε κρατικό επίπεδο:

- Πρακτική εφαρμογή της νομοθετικής πρόβλεψης για την digital nomad visa και επανεξέταση των κριτηρίων απόκτησής της. Ιδίως χρειάζεται να δοθεί έμφαση στον τρόπο εξυπηρέτησης των ψηφιακών νομάδων μέσα από καταγραφή του τρόπου με τον οποίο λαμβάνουν την απόφαση να μεταβούν σε ένα προορισμό και βελτίωση των «touchpoints» ανά στάδιο.
- Δημιουργία επαρκούς πλαισίου για την παροχή απρόσκοπτης και ολοκληρωμένης ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.
- Σχεδιασμός, γνωστοποίηση και υλοποίηση μιας συνολικής στρατηγικής σε κεντρικό επίπεδο για την προσέλκυση ψηφιακών νομάδων στην Ελλάδα.

www.digitalnomadsobs.org

Rhodes, Greece

info@digitalnomadsobs.org

Tel.: (+30) 22410 30727

